

**QORTI CIVILI PRIM` AWLA
(GURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)**

**ONOR. IMHALLEF
JOSEPH ZAMMIT McKEON**

Illum it-Tlieta 30 ta` April 2019

**Kawza Nru. 1
Rikors Nru. 48/2017JZM**

Av. Larry Formosa ghan-nom u in rappresentanza tal-imsiefer Daniel Gill (Passaport tar-Renju Unit numru : 801159683)

kontra

L-Avukat Generali

Il-Qorti :

I. Preliminari

Rat ir-rikors li kien prezentat fil-21 ta` Gunju 2017 li jaqra :-

Illi fl-10 ta` Marzu 2015 certu Petrina Bridget Alice Matthews kienet toghdos gewwa d-Dwejra limiti ta` San Lawrenz, Ghawdex u wara li sabet ruhha f`diffikultajiet medici hija tilfet hajjitha.

Illi sussegwentament infethet Inkesta Magisteriali li giet magħluqa fit-30 ta` Settembru 2015. F`din l-inkesta gie konkluz illi :

"Mehuda in konsiderazzjoni l-fatti suesposti l-Magistrat Inkwirenti hi tal-fehma li hemm lok li jittieħdu proceduri kriminali fil-konfront ta` Jacqueline Rio Hedley bil-karta tal-Identita` numru 69428A (Flat 9, Carvedut Court, Triq ir-Rattan, Mellieħa) u Daniel Gill bil-passaport numru 801159683 (Solaris, Triq il-Fabbrika, Xgħajra, Malta) u dan in vista tal-kontribut tagħhom li wassal sabiex l-apparat propjeta` u mmexxi minn Jacqueline Rio Hedley (Ocean Mysteries Diving, 11, Triq Sant` Elena, Mellieħa) u cioe` "Cressi AC2 1st stage Pressure Reduces with XS2 Primary Demand Valve, XS2 Octopus, Uwatec Pressure Gauge and L.P. Inflator Hose; bearing serial number L 1080F02454" spicca gie uzat mill-vittma waqt id-"dive" li wasslet għal mewt tagħha nonostante li ma kienx tajjeb għal tali uzu, kif ukoll għan-nuqqas tagħhom li jieħdu l-mizuri necessarji sabiex jassiguraw li l-vittma jkollha apparat tajjeb ghall-uzu intiz waqt id-"dive" anzi ppermettew uzu ta` apparat li skond il-konkluzjonijiet at` esperti mqabbda mil-Magistrat Inkwirenti kkontribwixxa ghall-mewt tal-vittma. Għandhom għalhekk jittieħdu proceduri kriminali fil-konfront tal-istess ai termini tas-sub-titolu IV tal-Kap. 9 tal-Ligijiet ta` Malta "Fuq l-omicidju u l-offizi involontraji fuq il-persuna".

Illi sussegwentament u fid-dawl tal-konkluzjonijiet milhuqa mill-Magistrat Inkwerenti fl-Inkesta sureferita gew istitwiti proceduri kriminali fil-konfront tal-esponenti quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) bhala Qorti Istruttorja fl-ismijiet il-Pulzija vs. Hedley Jacqueline Rio u Daniel Gill liema proceduri jinsabu pendenti.

Illi hekk kif sejjer jigi ippruvat fil-mori tal-kawza l-proceduri addottati fl-inkesta sureferita inkluz dak li jirrigwardja l-esperti mahtura u l-kompetenza tagħhom, ir-relazzjoni minnhom redatta u kif ukoll il-għbir tal-provi jivvjalaw id-drittijiet fundamentali tal-esponenti

senjatament I-Artikoli 6 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet Fundamentali tal-Bniedem u I-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta` Malta.

Illi l-esponenti jilmenta ukoll illi l-Inkesta sureferita ma tipprovdix mekkanizmu legali sabiex l-esponenti seta` jippartecipa fiha u jikkontesta kwalunkwe provi u konkluzjonijiet hemmhekk maghmulha u jirrimedja kwalunkwe nuqqas li sar fil-konfront tieghu u dana bi ksur tal-Artikolu 13 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem.

GHALDAQSTANT u ghar-ragunijiet fuq premessi l-esponenti umilment jitlob lil dina l-Onorabqli Qorti :

1. *Tiddikjara li l-proceduri addottati fl-Inkesta sureferita inkluz dak li jirrigwardja l-experti mahtura u l-kompetenza tagħhom, ir-relazzjoni minnhom redatta u kif ukoll il-gbir tal-provi ivvjolaw id-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti senjatament I-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet u Libertajiet Fundamentalji tal-Bniedem u I-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta` Malta.*

2. *Tiddikjara u tiddeċiedi in kwantu li ma hemm l-ebda mekkanizmu legali li in forza tieghu huwa seta` jippartecipa fl-Inkesta sureferita u jikkontesta kwalunkwe provi hemmhekk migbura jikkonstitwixxi vjolazzjoni tal-Artikolu 13 tal-Konvenzjoni Ewropea fuq imsemmija.*

3. *Tagħti dawk il-provvedimenti kollha li jidhrilha xierqa sabiex l-effetti ta` dik l-Inkesta in kwantu jammontaw għal ksur tad-drittijiet fundamentali tieghu kif fuq ingħad ma jkollhom ebda effett kontra tieghu.*

4. *Tipprovd i-kwalunkwe rimedju iehor li jidhrilha xieraq u opportun.*

Rat ir-risposta li pprezenta l-Avukat Generali fil-11 ta` Lulju 2017 u li taqra hekk :-

Illi in succint il-lanjanzi tar-rikorrenti huma fis-sens li l-procedura u l-konkluzzjonijiet magħmula fl-inkesta magisterjali mertu ta` din il-kawza huma lezivi tad-drittijiet fundamentali tieghu senjatament id-dritt għal-smigh xieraq kif jipprovdi l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta` Malta.

Illi l-esponent jirrespingi dawn l-allegazzjonijiet bhala infondati fil-fatt u fid-dritt stante li, kif ser jigi spjegat aktar `I isfel, l-ebda agira ta` l-esponenti ma kiser jew illeda xi dritt fundamentali tar-rikorrenti.

1. *Preliminarjament, l-esponent jemmen li l-azzjoni tar-rikorrent hija għal kollox intempestiva. Dan ghaliex kif tajjeb intqal mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza Morgan Ehi Egbomon vs. Avukat Generali maqtugha fis-16 ta` Marzu 2011, ladarba f`dan il-kaz il-process kriminali għadu ma giex mismugh u mitmum, s`issa għadu mhux magħruf kif u taht liema cirkostanzi huwa sejjer jigi zvantaggjat waqt is-smigh tieghu. Jidher mhux kontestat il-fatt li l-kawza Il-Pulizija vs. Hedley Jacqueline Rio u Daniel Gill quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) bhala Qorti Istruttorja għadha pendenti u mhux deciza. Jigi b`hekk, li f`dan l-istadju tal-proceduri mħuwiex indikattiv li l-ilment tar-rikorrent jigi diskuss u trattat in vacuo u b`hekk din l-Onorabbi Qorti hija mitluba biex ma tezercitax is-setghat kostituzzjonali u konvenzjonali tagħha; F`dan il-kuntest huwa stabbilit anke f`gurisprudenza konsistenti, li biex tinsab lezjoni tas-smigh xieraq kif imħares taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea huwa mehtieg li l-process gudizzjarju jigi ezaminat fil-kumpless kollu tieghu. Allura l-ilment ta` nuqqas ta` smigh xieraq imqanqal mir-rikorrent jista` jigi biss ezaminat ladarba l-process kriminali tieghu jigi konkluz. Dan gie riaffermat ukoll mill-Qorti Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem fil-kaz Dimech vs. Malta.*

Marbut ma` dan jingħad ukoll li r-rikorrent ma nqedie minn rimedju ordinarju li tagħtih il-ligi u cioe` r-rimedju ta` appell mil-

kawza *Il-Pulizija vs. Hedley Jacqueline Rio u Daniel Gill* pendenti quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) bhala Qorti Istruttorja.

Għalhekk fid-dawl ta' dan kollu, l-esponent qiegħed umilment jistieden lil din l-Onorabqli Qorti sabiex tiddeklina milli tezercita s-setghat kostituzzjonal tagħha ai termini tal-proviso tal-artikolu 4 (2) tal-Kap 319 tal-Ligijiet ta' Malta;

2. Illi mingħajr pregudizzju għas-suespost jigi rilevat li l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ma japplikawx għar-rikorrent u dan ghaliex fl-istadju ta' inkesta magisterjali ma jkun hemm akkuzat u wisq inqas ma jkun hemm xi pronunzjament ta' htija o meno. L-ghan ahhari ta' inkesta magisterjali hija li tigi ipprezervata ix-xena tar-reat u l-konkluzzjonijiet tal-magistrat inkwirenti, f'kaz li jkun hemm suspettat, huma biss li hemm provi bizżejjed fuq livell ta' prima facie sabiex persuna titressaq il-Qorti akkuzata b'reat. Għalhekk galadarba fl-istadju ta' inkesta m'hemmx akkuzat kemm l-artikolu 6 kif ukoll l-artikolu 39 ma japplikawx.

3. Illi mingħajr pregudizzju għas-suespost, l-allegazzjonijiet u l-pretensjonijiet tar-rikorrent huma kollha infondati fil-fatt u fid-dritt u dan ghaliex dak li hemm fl-inkesta magisterjali mertu tal-kawza odjerna bl-ebda mod ma jikser xi dritt fundamentali tar-rikorrent. Ir-riorrent kien vag hafna fl-allegazzjonijiet tieghu u ghalkemm jidher li mhux qed jaqbel ma xi esperti li tqabbdu fl-inkesta magisterajli u l-procedura adottata, hu ma jispecifikax dwar liema aspett qiegħed jilmenta minnu u liema espert allegatament m'għandux il-kwalifikasi u l-kompetenza biex jespleta l-inkarigu mogħti lilu. Dak kollu li jigri f'inkesta magisterjali huwa regolat mil-Kodici Kriminali u l-esponent jishaqq li f'dan il-kaz il-ligi giet osservata skrupolozament.

4. Illi jekk ir-riorrent għandu xi oggezzjoni dwar espert mahtur mil-Qorti, hu dejjem għandu l-fakolta` li jagħmel l-kontro-ezamijiet opportuni u jqajjem kull eccezzjoni f'dan is-sens anke quddiem il-Qorti Kriminali.

5. Illi fi kwalunkwe kaz l-ilment tar-rikorrenti ma jinkwadrax ruhu fl-artikoli kostituzzjonal u konvenzjonal citati minnu. Illi l-esponent jirrileva li l-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta` Malta jiprovdli li sabiex jigi garantit id-dritt ghal smigh xieraq, is-smigh għandu jsir fi zmien ragonevoli, u jinstema` minn Qorti indipendenti u imparzjali mwaqqfa b`ligi. Illi minn dawn l-elementi kollha msemmija, ir-rikorrenti lanqas element wiehed ma jelenka jew jilmenta minnu.

6. Għaldaqstant fid-dawl tas-suespost ma hemm l-ebda leżjoni tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti u din l-Onorabbi Qorti għandha tichad l-allegazzjonijiet u t-talbiet kollha bhala infondati fil-fatt u fid-dritt.

7. Salv eccezzjonijiet ulterjuri.

8. Bl-ispejjez.

Semghet ix-xieħda u rat il-provi l-ohra li tressqu fil-kors tal-kawza.

Rat illi l-kawza thalliet għas-sentenza għal-lum bil-fakolta` li l-partijiet jipprezentaw noti ta` osservazzjonijiet.

Rat in-noti ta` osservazzjonijiet li pprezentaw iz-zewg nahat.

Rat l-atti l-ohra tal-kawza.

II. Fatti

Fl-10 ta' Marzu 2015, ghall-habta ta' nofsinhar, dahal rapport fl-Għassa tar-Rabat, Ghawdex, illi fl-inħawi tad-Dwejra limiti ta` San

Larenz kienet ittellghet l-art ghaddasa mitlufa minn sensieha¹. Il-mara nghanat l-ewwel ghajnuna fuq il-post. Ftit tal-hin wara kienet iccertifikaha mejta mit-tabib tal-ambulanza. Il-vittma kienet mara u kienet identifikata bhala Petrina Bridget Alice Matthews ta' 61 sena u ta' nazzjonalita ingliza. Kienet tinsab Malta ghal btala flimkien ma' zewgha. Irrizulta li dakinhar tal-incident, marret toghdos fl-inhawi tad-Dwejra flimkien ma' Simon Heward u Laurenn Flattery.

Minnufih infethet inkesta magisterjali. Il-Magistrat tal-Ghassa Dr Joanne Vella Cuschieri hatret diversi esperti biex jassistuha. Fost dawn l-esperti kien hemm it-Tabib Dr. Mario Saliba² u Lino Vella Brincat³. L-inkesta nghalqet mill-Magistrat Inkwirenti fit-30 ta' Settembru 2015.

Inghad hekk⁴:-

"Mehuda in konsiderazzjoni l-fatti suesposti l-Magistrat Inkwirenti hi tal-fehma li hemm lok li jittiehdu proceduri kriminali fil-konfront ta' Jacqueline Rio Hedley ... u Daniel Gill ... u dan in vista tal-kontribut taghhom li wassal sabiex l-apparat proprjeta' ta' Daniel Gill u li kien mizmum fil-kwartieri tal-iskola/hanut tal-ghadds proprjeta' u mmexxi minn Jacqueline Rio Hedley (Ocean Myseteries Diving, 11, Triq Sant'Elena, Mellieha) u cioe 'Cressi AC2 1st stage Pressure Reducer with XS2 Primary Demand Valve, XS2 Octopus, Uwatec Pressure Gauge and L.P. Inflator Hose; bearing serial number LI 080F02454 spicca gie uzat mill-vittma waqt id-'dive' li wasslet ghal mewt tagħha nonostante li ma kienx tajjeb għat-tali uzu, kif ukoll għan-nuqqas tagħhom li jieħdu l-mizuri necessarji sabiex jassiguraw li l-vittma jkollha apparat tajjeb ghall-uzu intiz waqt id-'dive' u ppermettew uzu ta' apparat li skond il-konkluzjonijiet tal-esperti mqabbda mill-Magistrat Inkwirenti

¹ Ara r-rapport tal-Ispettur Bernard Charles Spiteri a fol. 213 tal-process.

² Ara 'Nomina ta' Espert' a fol. 217 tal-process.

³ Ara 'Nomina ta' Espert' a fol. 216 tal-process.

⁴ Ara l-process verbal redatt mill-Magistrat Inkwirenti a fol. 205 sa 212 tal-process.

kkontribwixxa ghall-mewt tal-vittma. Għandhom għalhekk jittieħdu proceduri kriminali fil-konfront tal-istess ai termini tas-sub-titolu IV tal-Kap 9 tal-Ligijiet ta' Malta 'Fuq l-omicidju u l-offizi involontarji fuq il-persuna."

Il-proces verbal flimkien mad-dokumenti mar għand l-Avukat Generali.

Fis-7 ta' Dicembru 2015 kienu stitwiti proceduri kriminali kontra Jacqueline Rio Hedley u David Gill.

L-akkuza kienet tħid hekk⁵ :-

B'nuqqas ta' hsieb, jew bi traskuragni jew b'nuqqas ta' hila fl-arti jew professjoni tagħkom, jew b'nuqqas ta' tharis ta' regolamenti, nvolontarjament ikkagħajnejtu l-mewt ta' Petrina Bridget Alice Matthews ta' 61 sena dettentri tal-passaport Brittaniku bin-numru 206812388.

Il-proceduri quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) bhala Qorti Istruttorja, kif presjeduta mill-Magistrat Dr Joseph Mifsud, għandhom pendenti.

III. L-Istanza Odjerna

Il-proceduri odjerni gew intavolati ghaliex ir-rikorrent jallega illi sehhew diversi nuqqasijiet waqt illi kienet qed issir l-inkesta fuq riferita. Ir-rikorrent jilmenta minn vjolazzjoni tal-Artikolu 6 u l-Artikolu 13 tal-Konvenzjoni Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem u Libertajiet Fundamentali ("il-Konvenzjoni") u l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta ("il-Kostituzzjoni"). Billi fil-premessi tar-rikors promotur

---

⁵ Ara 'Tahrika ta' Kawza tal-Pulizija' a fol. 162 tal-process.

mhuwiex specifikat fejn u kif sehhet l-allegata vjolazzjoni, kien biss minn qari tal-atti illi l-Qorti setghet tifhem sewwa sew liema, skont ir-rikorrent, kienu l-irregolaritajiet illi sehhew fil-kors tal-inkiesta. L-ilment tar-rikorrent jidher li jirrigwarda l-hatra u l-kompetenza tal-eserti teknici Dr Mario Saliba u Lino Vella Brincat, ir-relazzjoni li rredigew u pprezentaw, kif ukoll il-mod kif sar il-gbir tal-provi.

Ir-rikorrent jesprimi thassib dwar il-kompetenza tal-eserti teknici.

Sahansitra jattakka l-kwalifikasi akademici u l-esperjenza ta' t-Tabib Dr Mario Saliba. Kwantu ghar-relazzjoni ta' Dr Saliba, ir-rikorrent jilmenta illi dan ma kienx konvint mill-konkluzjonijiet tieghu kif bespressi fir-relazzjoni, tant illi hass il-bzonn illi jikkonsulta ruhu ma` espert barrani. Addirittura jghid illi Dr Mario Saliba ha zbalji kardinali fil-qadi tal-inkarigu tieghu anke fil-kors ta' inkjesti ohra. Dwar dan ir-rikorrent ipprezenta wkoll kopja tax-xieha li kienet inghatat mill-istess espert fil-kawza fl-ismijiet **Avukat Larry Formosa oe vs Avukat Generali** li kienet deciza minn din il-Qorti diversament presjeduta fil-15 ta' Frar 2019, liema decizjoni kienet appellata u l-appell għadu pendenti. F'dawk il-proceduri, Dr Saliba kien ukoll fil-mira tar-rikorrent fis-sens illi kienet attakkata l-hatra, il-kompetenza u l-mod kif gabar il-provi.

Kwantu ghall-espert Lino Vella Brincat, ir-rikorrent jallega illi dan kellu konflitt ta' nteress meta nhatar bhala espert tekniku ghaliex irrizulta li huwa azzjonista maggoritarju fil-kumpannija Sub Acqua Supplies and Services Limited, li timporta prodotti ta' ditti esteri li huma kompetituri ma` dik li tipproduci t-taghmir illi kien qiegħed jintuza mill-vittma fil-waqt tal-fatalita'. Għalhekk ir-rikorrent jasal biex jagħmel l-argument illi l-espert seta` kellu kull interess illi jsib difetti fl-apparat li tqiegħed għad-disposizzjoni tal-vittma dakħinhar tal-mewt tagħha.

Ir-rikorrent jilmenta wkoll mill-fatt illi l-ezamijiet forensici illi saru fuq l-apparat in kwistjoni saru b'mod illegali ghaliex ma ttieħdu ebda

mizuri sabiex jigi assigurat li ma jkunx hemm konflikt ta' nteress. Jinghad inoltre li l-experti illi ghamlu l-accertamenti fuq l-apparat ma hadu ebda gurament ghall-qadi tal-inkariku taghhom.

Minn naha tieghu, l-Avukat Generali, parti li jikkontesta l-pretensjonijiet tar-rikorrent fil-mertu, jikkontendi li l-azzjoni bhala tali hija ntempestiva abbazi tal-fatt illi ladarba l-process kriminali għadu ma mhux konkluz, mhuwiex magħruf kif u ghaliex ser ikun zvantaggjat ir-rikorrent fil-kors tal-procediment kriminali. Relatata ma` din l-eccezzjoni, hemm ukoll eccezzjoni ohra fejn qed ikun eccepit illi r-rikorrenti naqas li jezawixxi r-rimedji ordinarji. Konsegwenza ta` dan, l-Avukat Generali stieden lil din il-Qorti sabiex tiddeklina milli tezercita s-setgħat kostituzzjonali tagħha.

IV. L-Intempestivita` tal-Azzjoni

Il-kawza kriminali fl-ismijet **Il-Pulizija vs Jacqueline Rio Hedley u Daniel Gill** għadha pendenti quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) bhala Qorti Istruttorja. Jirrizulta illi ghalkemm bdiet tinstema` fit-8 ta' Marzu 2016, il-proceduri għadhom fi stat bikri ta` smigh. Jidher li kien hemm numru ta' differimenti għal ragunijiet varji. Xehdu esperti li kienu mahtura fl-linkiesta.

Għall-iskop tal-lanjanza tar-rikorrent, il-parti rilevanti tal-**Art 6(1) tal-Konvenzjoni** hija dik li tħid :-

Fid-deċizjoni tad-drittijiet civili u ta` l-obbligi tieghu jew ta` xi akkuza kriminali kontra tieghu, kulhadd huwa ntitolat għal smigh imparzjali u pubbliku fi zmien ragonevoli minn tribunal indipendenti u imparzjali mwaqqaf b`ligi.

Mill-**Art 39 tal-Kostituzzjoni** dawk rilevanti huma s-subartikoli (1) u (2) :-

(1) *Kull meta xi hadd ikun akkuzat b`reat kriminali huwa għandu, kemm-il darba l-akkuza ma tigix irtirata, jigi moghti smigh xieraq gheluq zmien ragonevoli minn qorti indipendenti u mparzjali mwaqqfa b`ligi.*

(2) *Kull qorti jew awtorità ohra gudikanti mwaqqfa b`ligi għad-decizjoni dwar l-ezistenza jew l-estensjoni ta` drittijiet jew obbligi civili għandha tkun indipendenti u imparzjali ; u meta l-proceduri għal decizjoni bhal dik huma mibdija minn xi persuna quddiem qorti jew awtorità ohra gudikanti bhal dik, il-kaz għandu jigi moghti smigh xieraq gheluq zmien ragonevoli.*

Il-Qrati tagħna diga` ppronunzjaw ruhhom dwar l-eccezzjoni tal-intempestivita` meta l-procediment li dwaru r-rikorrent ikun qiegħed jilmenta ma jkunx għadu mitnum. Inghad illi ghalkemm huwa minnu li t-tutela tad-dritt għal smigh xieraq tista` tigi evalwata in relazzjoni mal-assjem tal-proceduri, u għalhekk ikun prematur jekk wieħed jiddeċiedi fi stadju bikri tal-process, meta diga` jkun hemm ragunijiet bizżejjed li fuqhom il-Qorti tkun tista` ssib leżjoni, allura m`għandhiex għalfejn tistenna li jintemm il-kaz kollu, jew tistenna li attwalment ikun hemm leżjoni, ghaliex jista` jagħti l-kaz li jkun tard wisq jew li l-persuna tispicca mingħajr rimedju.

Fis-sentenza li tat fil-25 ta` Marzu 2011 fil-kawza “**David sive David Norbert Schembri vs Avukat Generali**” il-Qorti Kostituzzjonal iħamlet riferenza għad-decizjoni tal-Ewwel Qorti fejn ingħad illi :-

“*kellha tqis il-process kollu, u mhux episodju wieħed meħud wahdu. Ghalkemm dwar id-decizjoni fuq jekk ir-rikorrent għandux jigi msejjah biex iwiegeb ghall-akkuza ma hemmx rimedju ordinarju iehor, ghax dik id-decizjoni hija finali, dwar id-decizjoni fuq l-akkuza nfiska il-process ordinarju għadu ghaddej, u għalhekk ir-rikorrent għadu jista` jinqeda bir-rimedji li tagħtih il-ligi ordinarja. Dan huwa relevanti ghax il-jedd imħares taht l-Artikolu 6 huwa dwar id-decizjoni fuq l-akkuza kriminali, u mhux dwar id-decizjoni fuq jekk ir-rikorrent għandux jigi msejjah biex iwiegeb ghall-akkuza. Fil-kaz tal-lum id-decizjoni illi l-*

kawza kriminali kontra r-rikorrent għandha titmexxa `I quddiem, fiha nfisha u weħedha, ma tolqot ebda jedd fondamentali mhares taht I-artikolu tal-Konvenzjoni li fuqu qiegħed jistrieh ir-rikorrent”.

Dwar id-decizjoni tal-Ewwel Qorti ir-rikorrent kien għamel l-argument illi :-

“... *I-ghoti ta` rimedju jista` jigi anticipat jekk ikun se jinkiser dritt. Fis-sentenza tal-Qorti ta` Strasbourg fil-kaz fl-ismijiet **Imbroscia v. Switzerland** jingħad li :*

‘The manner in which article 6(1) and 3(c) is to be applied during the preliminary investigation depends on the special features of the proceedings involved and on the circumstances of the case. In order to determine whether the aim of Article 6 – a fair trial – has been achieved, regard must be had to the entirety of the domestic proceedings conducted in the case.’

*Kif tikteb Karen Reid fil-ktieb “**A Practitioner’s Guide to the European Convention on Human Rights**”, 3rd Edition page 70*

‘While the conformity of a trial with the requirements of Article 6 must be assessed on the basis of the trial as a whole, a particular incident may assume such importance as to constitute a decisive factor in the general appraisal of the trial overall’.

Madanakollu l-Qorti Kostituzzjonali kkonfermat id-decizjoni tal-Ewwel Qorti u cahdet l-aggravju.

Fil-kaz “**Repubblika ta` Malta v. Carmel Camilleri**” li kien deciz mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta` Frar 2013, ingħad illi ma kienx necessarjament il-kaz illi l-Ewwel Qorti kellha tistenna sakemm jintem il-process kriminali qabel ma tqis l-ilment dwar ksur tal-jedd għal smigh xieraq sabiex dak il-jedd jigi “evalwat fir-rigward tat-totalità tal-procedura”. Kien rilevat illi :-

“Tassew illi l-gurisprudenza generalment hija kif ighid l-Avukat Generali. Ukoll fil-kaz ta` **Imbroscia v. I-Svizzera** (Q.E.D.B. 24 ta` Novembru 1993, rikors 13972/88.4), li wkoll kien dwar id-dritt ghall-ghajnuna ta` avukat waqt l-interrogazzjoni, il-Qorti Ewropeja qalet illi kellha tagħmel “a scrutiny of the proceedings as a whole”. Dan huwa principju generali li jaapplika ghall-jedd għal smigh xieraq u ma jidhirx

li hemm xi raguni ghala filkuntest tal-jedd ghall-ghajnuna ta` avukat għandu jkun differenti.

Madankollu, kif qalet din il-qorti fil-kaz ta` **Il-Pulizija v. Alvin Privitera** (Q. Kost. 11 ta` April 2011), jista` jigri illi episodju wiehed ikun determinanti ghall-ezitu tal-process kollu u għalhekk ma jkunx il-kaz illi l-qorti tistenna sakemm jintem il-kaz. Dan jista` facilment jigri fil-kaz ta` ammissjoni ta` htija. Huwa minnu illi, jekk ikollha raguni ghax tahseb illi dik lammissjoni ma jkollhiex mis-sewwa, il-qorti tista` ma tqgħodx fuqha. Ma jistax ma jingħad, izda, illi stqarrija ta` htija aktar iva milli le tkun determinanti.

Din il-qorti għalhekk ma tarax illi hemm ragunijiet bizznejjed biex tiddisturba din il-konkluzjoni li waslet għaliha l-Ewwel Qorti, u li wasslitha biex tagħti decizjoni qabel ma jkun intemm il-process penali.

Barra minn hekk, dan il-kaz inbeda b`referenza mill-Qorti Kriminali, li waqqfet is-smigh quddiemha sakemm ikollha t-tweġiba għal dik ir-referenza. Ma setghetx għalhekk l-Ewwel Qorti ma twegibx għar-referenza billi tistenna sakemm jingħalaq il-process kriminali.

Safejn irid illi l-qorti tqis it-“totalità tal-procedura” qabel ma twiegeb għar-referenza, l-aggravju huwa għalhekk michud.”

Fir-riferenza kostituzzjonali fl-ismijiet “**Il-Pulizija vs Dr Melvyn Mifsud**” deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-26 ta` April 2013 kien rilevat illi hija gurisprudenza kostanti li l-ezami ta` jekk hemmx vjolazzjoni tad-dritt għal smiegh xieraq irid isir billi jittieħed qies tal-procedimenti kollha fl-assjem tagħhom u li għalhekk dan l-ezercizzju, fil-principju, huwa indikat li jsir biss fi tmiem il-procedimenti u mhux qabel.

Il-Qorti kompliet tħid li :-

“Dan hu ugwalment applikabbli meta din il-Qorti jkollha tikkunsidra jekk x`aktarx tkunx ser issehh tali vjolazzjoni. Huwa minnu li kemm din il-Qorti kif ukoll l-organi ta` Strasburgu kkoncedew li in linea eccezzjonali xi fattur partikolari tal-proceduri jista` jkun tant determinanti għad-dritt għal smiegh xieraq li ma jkunx mehtieg li l-Qorti tistenna sa tmiem il-proceduri sabiex tiddeciedi jkunx hemm vjolazzjoni tad-dritt in kwistjoni (Ara inter alia Repubblika ta` Malta v. Carmel Camilleri, ibid) izda dan ma hux il-kaz li għandha l-Qorti quddiemha illum.

Fil-kaz tal-lum anki kieku kien minnu li naqsu xi notamenti bil-miktub li kienu xi darba jifformaw parti mill-atti - haya li, kif inghad, ma tirrizultax pruvata f`dawn il-proceduri mill-appellant fil-grad li trid il-ligi - il-Qorti ta` kompetenza kriminali tkun għad trid tevalwa r-relevanza ta` dik il-kitba allegatament nieqsa tenut kont tal-fatt li l-appellant jaleggħi li jehtieg dik il-prova sabiex isostni l-eccezzjoni tieghu tal-preskrizzjoni filwaqt li l-prosekuzzjoni ssostni li r-reat li bih huwa akkuzat l-appellant huwa wieħed ta` natura permanenti u li bhala konsegwenza jgib mieghu il-fatt li t-terminu preskrittiv anqas biss jibda jiddekorri sakemm jibqa` jissusisti l-fatt projbit mil-ligi u cioe` fil-kaz de quo n-nuqqas tal-pagament tal-ammonti allegatament dovuti lill-avukat Dr. Carmelo Grima; il-Qorti riferenti jista` jehtigilha tiprovo jekk għandhiex tammetti xi prova sekondarja in sostituzzjoni ta` xi prova primarja u tkun għad trid tiddetermina jekk il-prosekuzzjoni intentax l-azzjoni penali fiz-zmien previst mil-ligi u jekk tkunx ippruvat il-htija talakkuzat sal-grad previst mil-ligi penali u cioe` oltre ddubbju ragjonevoli; u eventwalment, fid-dawl ta` dan kollu, tkun trid tiddeciedi dwar il-htija o meno tal-appellant.

Ikunx hemm vjolazzjoni tad-dritt għal smigh xieraq, għalhekk, jiddependi minn kif il-Qorti riferenti tittratta u tiddisponi mid-diversi kwistjonijiet u tappi processwali appena elenkti, fost ohrajn, li jistgħu jitqiegħdu quddiemha fil-kors tal-process u għalhekk certament il-fatt wahdu previst mill-appellant sabiex fuqu jsostni t-talba tieghu għal riferenza lil din il-Qorti ma hux wahdu determinanti tal-kwistjoni minnu sollevata li għalhekk hi għal kollo intempestiva u prematura u daqstant intempestiva u prematura hi r-referenza tal-Qorti riferenti.”

Fil-kaz ta` “**Morgan Ehi Egbomon vs Avukat Generali**” deciz mill-Qorti Kostituzzjonali fis-16 ta` Marzu 2011, il-qorti accettat il-posizzjoni tal-ewwel qorti illi sabiex il-qorti tkun tista` tiddeciedi dwar allegazzjoni ta` nuqqas ta` smigh xieraq kien hemm bzonn illi jsir apprezzament tal-process kriminali kollu. Ladarba is-smigh ma kienx mitmum, kien għadu mhux magħruf kif u taht liema cirkostanzi jistgħu joperaw ir-regoli illi l-appellant kien qiegħed jilmenta dwarhom.

Inghad :-

“Għalhekk, sewwa qalet l-ewwel qorti illi, qabel ma jkun sar u ntemm il-process penali, ikun prematur illi jsir minn din il-qorti l-eżercizzju li jrid l-Appellant, kemm ghax l-Appellant għad għandu għad-dispozizzjoni tieghu r-rimedji u l-meżzi ta` harsien kollha li jaġtih il-process penali – u għalhekk għad għandu rimedji taht il-ligi ordinarja – u kif ukoll ghax din il-qorti għadha ma tistax tqis il-process

penali kollu kemm hu – ghax għadu ma sarx – biex tkun tista` tghid kienx hemm ksur tal-jeddijiet fondamentali, mhux f`episodju izolat, izda fil-kuntest tal-process meqjus kollu kemm hu u bl-applikazzjoni in concreto tad-dispozizzjoniet tal-ligi attakkati.”

Fil-pag 140-141 tal-ktieb “**A Commentary on the Constitution of Malta**” l-awtur Av. Tonio Borg iħgid hekk :-

*The trial or proceedings had to be seen as a whole and one incident or irregularity does not necessarily vitiate the entire proceedings. (See **Anthony Zarb et vs Minister for Justice** (CC) (16 October 2002) (729/99): “For the question to be decided whether a fair hearing took place or not, according to the previously mentioned articles of the Constitution, one cannot and should not simply focus one’s attention on a part only of the proceedings before a court and if one finds any shortcoming, whatever it may be, one comes to the inexorable conclusion that the entire proceedings are therefore vitiated. On the other hand, for one to arrive at the conclusion whether there was a breach of the fundamental right of a fair hearing, it is necessary that the entire iter of the judicial proceedings be analysed. The assessment has to be based on the entirety of all the elements which form the judicial proceedings since it is only through such a comprehensive assessment that one can reasonably decide whether there was any violation of the said fundamental right” (see also **Dr L Pullicino vs Prime Minister et** (CC) (18 August 1998) (kollezzjoni Vol LXXII.1.159) where though some irregularities in the jury trial had occurred, the trial as a whole had been fair; see also **Josephine Calleja vs Attorney General et** (465/94) and **Gregorio Scicluna vs Attorney General et** (463/94) (both decided by the (CC) on 15 October 2003). See also **Victor Lanzon et noe vs Commissioner of Police** (CC) (29 November 2004) (15/02) where the interview by Police of a minor in absence of lawyer was not by itself deemed to be in breach of Article 6. See also **Police vs Carmelo Ellul Sullivan et** (CC) (25 September 2015) (29/10) where the fact that a new magistrate had been appointed who had not heard the witnesses viva voce was not per se considered to be in breach of Article 6 because the trial had not yet been concluded, and the defence would have the right to cross-examine the witnesses before the new magistrate, and the trial had to be seen as a whole; and **George Pace v Attorney General et** (CC) (31 October 2014) (56/11): “The right to a fair hearing is granted so that after a hearing within a reasonable time, a person who is innocent is not given a guilty verdict, and such person is given all the necessary means for such purpose; and also so that guilty persons do not evade the consequences of their actions.”*

Fil-kawza "**Malcolm Said vs Avukat Generali et**" deciza fl-24 ta` Gunju 2016, il-Qorti Kostituzzjonali kellha quddiemha aggravju fejn inghad b`insistenza illi d-dritt ta` smigh xieraq kella jkun evalwat fir-rigward tat-totalità tal-procedura fl-intier tagħha u mhux fir-rigward ta` mumenti minnha, bhal ma kien qed jipprova jagħmel l-appellat. Il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk :-

"Madankollu, ghalkemm il-Qorti Ewropea hija marbuta bir-regola tal-esawriment tar-rimedji domestici, li kienet ir-raguni għala sabet li l-ilment ta` Dimech kien intempestiv, din il-qorti għandha s-setgħa li tagħti rimedju fejn issib li disposizzjoni li thares dritt fondamentali mhux biss "qieghda tigi" izda wkoll meta "tkun x`aktarx sejra tigi miksura". Jekk, meta jsir uzu minn stqarrija li tkun ittieħdet mingħajr ma min jagħmilha jkollu l-ghajnejna ta` avukat, dan ikun bi ksur tal-jedd għal smigh xieraq, mela "x`aktarx" illi d-dritt għal smigh xieraq jinkiser jekk jithalla li jsir uzu mill-istqarrija, u l-intervent ta` din il-qorti jkun meħtieg minn issa sabiex ma thallix li dan isir.

Dan it-tieni aggravju huwa għalhekk michud."

Fid-decizjoni li tat fis-7 ta` April 2003 fil-kawza "**Glenn Bedingfield vs Kummissarju tal-Pulizija et**" ingħatat tifsira tal-frazi "x` aktarx ser jigi miksur". Inghad hekk :-

"Kwantu għat-tieni aggravju, huwa veru li s-subartikolu (1) ta` l-Artikolu 4 tal-Kap. 319 jitkellem dwar allegazzjoni ta` dak li jkun li xi dritt fondamentali tieghu "x`aktarx ser jigi miksur", izda din l-espressjoni qatt ma giet interpretata, sia fil-kuntest ta` l-imsemmi Artikolu 4 u sia fil-kuntest taddisposizzjoni analoga fil-Kostituzzjonali, li l-Prim Awla (fil-gurisdizzjoni kostituzzjonali tagħha) jew din il-Qorti għandhom jiddeċiedu kwistjonijiet jew fl-astratt jew flipotesi li tavvera ruħha xi kontingenza partikolari. Biex wieħed jista` jallega li "x`aktarx ser jigi miksur" xi dritt fondamentali il-fatti jridu jkunu tali li jistgħu jwasslu ragjonevolment għal stat ta` fatt determinat, liema stat ta` fatt ikun jikkozza ma xi wieħed jew aktar mid-drittijiet fondamentali tal-bniedem."

Ta` l-istess portata kienet is-sentenza tat-30 ta` Mejju 2003 fil-kawza "**Joseph Hili magħruf bhala Nadia Hili vs Avukat Generali et**".

Fid-decizjoni mogtija fit-12 ta` Frar 2016 fil-kawza "**General Workers` Union v. L-Avukat Generali**" il-Qorti Kostituzzjonali qalet illi :-

"Dwar jekk l-azzjoni hijiex intempestiva L-Avukat Generali jilmenta li l-ewwel Qorti kienet zbaljata meta ma ikkonsidratx li f`kuntest ta` allegata lezjoni tad-dritt ghal smigh xieraq l-azzjoni ttentata mill-union hija wahda intempestiva peress li l-proceduri li minnhom qed tilmenta l-istess Union (**GWU v. I-Enemalta Corporation** - fuq tilwima tax-xogħol dwar allegazzjoni ta` ksur ta` ftehim li kien iffirmat bejn il-partijiet fis-sena 2002 fir-rigward ta` Stephen Leonardi, membru tal-union,) għadhom pendenti.

L-Avukat Generali jargumenta li stħarrig dwar allegazzjoni ta` ksur tad-dritt tas-smigh xieraq jitlob li l-evalwazzjoni tal-procedura li minnha jkun qed isir lament titqies fit-totalita` tagħha. Jghid li huwa inkoncepibbli li f`dan l-istadju ssir l-evalwazzjoni necessarja tal-garanziji kostituzzjonali u konvenzjonali peress li tali evalwazzjoni tista` ssir biss meta l-process ikun mitmum ladarba l-evalwazzjoni trid issir b`riferenza ghall-process fl-intier tieghu.....Waqt illi taht il-Konvenzjoni l-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem ma għandhiex is-setgħa illi tqis allegazzjoni dwar ksur ta` drittijiet fondamentali qabel ma min iressaq l-ilment ikun inqeda bir-rimedji domestici kollha, taht il-Kostituzzjoni u taht l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea il-Prim `Awla tal-Qorti Civili "tista`, jekk tqis li jkun desderabbli li hekk tagħmel, tirrifjuta li tezercita s-setghat tagħha ... f`kull kaz meta tkun sodifatta li mezzi xierqa ta` rimedju ghall-ksur allegat huma jew kienu disponibbli ... skont xi ligi ohra".

Huwa għalhekk imholli fid-diskrezzjon`i tal-Prim `Awla - dejjem fil-parametri stabbiliti fil-gurisprudenza - li tagħzel "li tezercita s-setghat tagħha" wkoll meta min iressaq l-ilment ikollu jew kellu mezzi ohra ta` rimedju, u meta l-Prim `Awla tagħzel li tinqeda bis-setghat kostituzzjonali tagħha l-Qorti Kostituzzjonali bhala regola ma tiddisturbax dik l-ghażla hlief meta tkun manifestament hazina jew meta hekk ikun mehtieg biex il-proceduri kostituzzjonali ma jīgux trivalizzati.

Din il-Qorti tapprezza illi jkun ta` ostakolu ghall-efficjenza tal-gustizzja u tal-amministrazzjoni pubblika jekk, malli titressaq kawza b`allegazzjoni li l-process quddiem tribunal jew korp imwaqqaf b`ligi huwa bi ksur tal-jedd għal smigh xieraq, dak it-tribunal jew korp ma jkunx jista` jibda jwettaq id-dmirijiet tieghu qabel tingata` dik il-kawza jekk il-Prim `Awla wisq facilment tagħzel li tinqeda bis-setghat kostituzzjonali tagħha flok tistenna li jintemmu l-proceduri quddiem dak it-tribunal jew korp biex tqis il-process fl-intier tieghu.

Madankollu, il-Qorti tifhem ukoll illi fic-cirkostanzi tal-kaz tal-lum ikun aktar xieraq illi l-aggravju dwar rimedju ordinarju ma jintlaqax, u illi l-appell jinstema` wkoll fil-meritu, partikolarment billi d-difett allegat fl-istruttura tat-Tribunal jibqa` jipperdura jkun xi jkun l-ezitu tal-proceduri quddiem it-Tribunal u wkoll ghax ma jkunx ghaqli illi jitkompla process meta hemm sentenza ta` qorti ta` gurisdizzjoni kostituzzjonali li tghid illi dak il-process huwa bi ksur ta` jeddijiet fondamentali. Dan l-aggravju huwa ghalhekk michud.

Fil-kawza fl-ismijiet **Avukat Dr Samuel Azzopardi vs L-Avukat Generali et** deciza fl-4 ta` Lulju 2017 minn din il-Qorti diversament presjeduta (u konfermata b`decizjoni tal-Qorti Kostituzzjonali tas-26 ta` Jannar 2018) kienet trattata l-eccezzjoni tal-intempestivita` tal-azzjoni. Inghad hekk :-

"Illi l-intimati eccepew l-intempestivita` tat-talbiet odjerni fil-kuntest tal-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni u tal-artikolu 39(2) tal-Kostituzzjoni billi hu pacifiku fil-gurisprudenza tagħna li l-Qorti tinvestiga l-proceduri fl-assjem tagħhom.

*Illi kif gie ritenut mill-Qorti Kostituzzjonali fil-kaz **Victor Lanzon et v Kummissarju tal-Pulizija** (Q. Kost. dec. fid-29 ta` Novembru 2004).*

"Huwa principju accettat kemm fil-gurisprudenza ta` Strasbourg kif ukoll f'dik ta` din il-Qorti li, biex wieħed jiddeċiedi jekk kienx hemm nuqqas ta` smiġi xieraq wieħed irid jara u jezamina l-procedura gudizzjarja kollha kemm hi fit-totalita` tagħha. " (Ara wkoll ad. ezempju l-kaz Van Mechelen and Others v. The Netherlands, dec. 23 April 1997 – para. 50).

Illi l-Avukat Generali eccepixxa l-intempestivita` tal-proceduri odjerni permezz tal-ewwel eccezzjoni tieghu billi l-kaz pendenti

quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) għadu mħuwiex deciz. Għalhekk jghid li biex tinsab leżjoni skont l-artikoli ccitati, jehtieg li l-process gudizzjarju jigi ezaminat fil-kumpless totali tieghu. Kwindi talab li din il-Qorti ma tezercitax is-setgħat kostituzzjonali u konvenzjonali tagħha. L-intempestivita` ta` din l-azzjoni hija wkoll sollevata mill-intimat Dr. Anton Refalo fir-raba` paragrafu tar-risposta tieghu.

Illi qabel xejn jigi senjalat li skont il-Kostituzzjoni kif ukoll skont il-Konvenzjoni Ewropea kif addottata fl-ordinament guridiku tagħna permezz tal-Kap 319 tal-Ligijiet ta` Malta, kull persuna tista` tfittex harsien fejn id-drittijiet u l-libertajiet fondamentali tieghu/tagħha mhux biss qed jigu miksura imma anke jekk x`aktarx ser jigu miksura.(art.46(1) tal-Kostituzzjoni u 4(1) tal-Kap 319 tal-Ligijiet ta` Malta).

Illi l-art.39(2) tal-Kostituzzjoni jiddisponi li "Kull qorti jew awtorità ohra gudikanti mwaqqfa b`ligi għad-decizjoni dwar l-ezistenza jew l-estensjoni ta` drittijiet jew obbligi civili għandha tkun indipendenti u imparzjali; u meta l-proceduri għal decizjoni bhal dik huma mibdi ja minn xi persuna quddiem qorti jew awtorità ohra gudikanti bhal dik, il-kaz għandu jigi mogħti smigh xieraq gheluq zmien ragonevoli."

Ukoll fl-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea "Fid-decizjoni tad-drittijiet civili u tal-obbligi tieghu jew ta` xi akkuza kriminali kontra tieghu, kulhadd huwa ntitolat għal smigh imparzjali u pubbliku fi zmien ragonevoli minn tribunal indipendenti u imparzjali mwaqqaf b`ligi...."

Illi izda, kontrarjament ghal dak sottomess mill-intimati, l-artikoli sucitati ma jimpedux lill-Qorti milli tinvestiga allegat ksur (attwali jew potenzjali) anke qabel ma jigu konkluzi l-proceduri pendenti quddiem il-Qorti tal-Magstrati (Għawdex).

*Illi skont l-awturi Harris, O`Boyle & Warbrick , fil-ktieb **“Law of the European Convention on Human Rights”***

"A number of specific rights have been added to Article 6(1) through the medium of its 'fair hearing' guarantee. The first of these to be established were 'equality of arms' and the right to a hearing in one's presence. A breach of such a specific right may itself amount to a breach of the right to a 'fair hearing' without any need to consider other aspects of the proceedings. As noted, in cases not involving a breach of a specific right, the Court may nonetheless find a breach of the right to a 'fair hearing on a 'hearing as a whole' basis".

*Dan gie rikonoxxut u applikat mill-Qorti Ewropea, ad esempju, fil-kaz fl-ismijiet **Arrigo and Vella v Malta** fejn gie ribadit li :*

"The Court recalls that the question whether or not court proceedings satisfy the requirements of Article 6 § 1 of the Convention can only be determined by examining the proceedings as a whole, i.e. once they have been concluded. However, it is not impossible that a particular procedural element could be so decisive that the fairness of the proceedings could be determined at an earlier stage (see R.D. v. Spain, no. 15921/89, Commission decision of 1 July 1991, Decisions and Reports (DR) 71, pp.

236, 243-244). The Court, noting that the criminal proceedings in question have not yet been completed, finds that the applicants' submissions do not disclose any such circumstances (see *Putz v. Austria*, no. 18892/91, Commission decision of 3 December 1993, DR 76-A, pp.51, 64).

...

*Hekk ukoll ad ezempju fil-kaz aktar recenti fl-ismijiet **Federation of Estate Agents v Direttur Generali (Kompetizzjoni)** - QK*

3/05/2016, il-Qorti Kostituzzjonali sabet li kienu jezistu tali cirkostanzi. Il-fatt li kien hemm gja sentenza ta` Qorti ta` gurisdizzjoni kostituzzjonali kien ifisser li ma kienx ghaqli "illi jitkompla l-process quddiem id-Direttur meta hemm sentenza ta` qorti ta` gurisdizzjoni kostituzzjonali li tghid illi dak il-process huwa bi ksur ta` jeddijiet fondamentali u dik is-sentenza ghalkemm għadha mhix finali tkun thassret mhux għal ragunijiet ta` meritu izda minhabba punt procedurali."

Il-kwistjoni li trid tindirizza din il-Qorti hija jekk fil-kaz odjern, jezistu cirkostanzi tali li jimmeritaw konsiderazzjoni minnkejja li l-proceduri kienu għadhom kemm jitwieldu.

Fil-kawza fl-ismijiet "**Charles Steven Muscat vs Avukat Generali**" li kienet deciza minn din il-Qorti diversament presjeduta fl-10 ta` Ottubru 2011 sar l-argument illi sabiex tkun tista` tigi deciza kwistjoni ta` nuqqas ta` smigh xieraq kien mehtieg apprezzament tal-process kriminali fl-interezza tieghu u allura ladarba l-proceduri kriminali kienu għadhom ma bdewx jinstemghu, u wisq anqas gew konkluzi, u dan meta l-apprezzament ta` allegazzjoni ta` nuqqas ta` smiegh xieraq kienet tirrikjedi evalwazjoni tal-process penali fl-intier tieghu, l-azzjoni kienet intempestiva.

Il-Qorti rrilevat illi :-

Fl-opinjoni ta` din il-Qorti hawnhekk mhux qed jigi deciz jekk ir-rikorrenti huwiex hati jew le tal-akkuzi migjuba kontra tieghu. Dan mhux il-komplitu ta` din il-Qorti, li, in effett, trid tiddeciedi jekk sehhitx lezjoni tad-drittijiet fondamentali tar-rikorrenti meta huwa rrilaxxja stqarrija waqt l-investigazzjonijiet minnhajr ma seta, qabel, jikkonsulta ma avukat.

*Fis-sentenza fl-ismijiet **“Il-Pulizija vs Alvin Privitera”** l-Qorti Kostituzzjonal (11 ta` April 2011) gie ritenu li “meta di gia jkun hemm ragunijiet bizzejjed li fuqhom il-Qorti tkun tista ssib li hemm lezjoni, il-Qorti m`ghandhiex toqghod tistenna sakhemm jintemm il-kaz jew li jigi attwalment miksur id-dritt pretiz biex tiddeciedi jekk hemmx lezjoni jew le. Jista jaghti l-kaz li jkun tard wisq. .... Fil-fehma ta` din il-Qorti n-nuqqas ta` assistenza ta avukat fl-istadju ta` investigazzjoni hu wiehed minn dawn ic-cirkostanzi li jistghu jipprejudikaw id-dritt ta` persuna akkuzata irrimedjabilment.”*

Fil-kaz deciz mill-ECtHR **“Dimech vs Malta”** tat-2 ta` April 2015, il-Gvern Malti sostna li l-ilment tar-rikorrent kien prematur :-

The Government submitted that the applicant’s complaint was premature as the trial by jury had not yet taken place. It was thus possible that the applicant would not be found guilty, in which case he could not be considered a victim in terms of the Convention (they referred to Bouglame v. Belgium (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010). The Government contended that examining the applicant’s complaint at this stage would not enable the Court to assess the basis of the applicant’s “conviction”, which had not yet taken place. The Government further noted that the constitutional jurisdictions had not “opted” to take cognisance of the case, but simply could not decline the exercise of jurisdiction given that the applicant’s referral request had been accepted by the Criminal Court.

Il-Qorti Ewropeja accettat l-argument u qalet :-

The Court accepts the Government’s argument that the constitutional jurisdictions had no choice but to take cognisance of the case according to the functioning of the domestic system. However, the Court notes that those jurisdictions did not take cognisance of the case only to find later that the claim was inadmissible. In fact, the constitutional jurisdictions did not reject the case as being premature despite the fact that the proceedings were still pending. Nor did they

reject it for non-exhaustion of ordinary remedies on the ground that the applicant had not asked for a lawyer (admittedly, as established in domestic case-law (see paragraph 31 above), there would have been little point in so doing given the inexistence of such a right in Maltese law at the time). On the contrary, the constitutional jurisdictions took cognisance of the case, opting to examine it on the merits and give judgment accordingly.

The Court notes that according to its constant case-law the question whether or not court proceedings satisfy the requirements of Article 6 § 1 of the Convention can only be determined by examining the proceedings as a whole, that is, once they have been concluded. However, the Convention organs have also held that it is not impossible that a particular procedural element could be so decisive that the fairness of the proceedings could be determined at an earlier stage (see, *inter alia*, **X. v. Norway**, Commission decision of 4 July 1978, *Decisions and Reports* (DR) 14, p. 228; **Bricmont v. Belgium**, 7 July 1989, Series A no. 158; Papadopoulos v. Greece, (dec.), no. 52848/99, 29 November 2001; **Arrigo and Vella v. Malta** (dec.), no. 6569/04, 10 May 2005 and **Pace v. Malta** (dec.), no. 30651/03, 8 December 2005). At the same time, the Convention organs have also consistently held that such an issue can only be determined by examining the proceedings as a whole, save where an event or particular aspect may have been so significant or important that it amounts to a decisive factor for the overall assessment of the proceedings as a whole – pointing out, however, that even in those cases it is on the basis of the proceedings as a whole that a ruling should be made as to whether there has been a fair hearing of the case (see, *inter alia*, **X v. Switzerland**, no. 9000/80, Commission decision of 11 March 1982, DR 28, p. 127; **B v. Belgium**, Commission decision of 3 October 1990, DR 66, p. 105; **Cervero Carillo v. Spain**, (dec.), no. 55788/00, 17 May 2001; **Mitterrand v. France** (dec.) no. 39344/04, 7 November 2006 and more recently, **De Villepin v. France** (dec.), no. 63249/09, 21 September 2010).

The Court observes that it has found a number of violations of the provisions at issue, in different jurisdictions, arising from the fact that an applicant did not have legal assistance while in police custody because it was not possible under the law then in force (see, for example, **Salduz**, cited above, § 56; **Navone and Others v. Monaco**, nos. 62880/11, 62892/11 and 62899/11, §§ 81-85, 24 October 2013; **Brusco v. France**, no. 1466/07, § 54, 14 October 2010; and **Stojkovic v. France and Belgium**, no. 25303/08, §§ 51-57, 27 October 2011). A systemic restriction of this kind, based on the relevant statutory provisions, was sufficient in itself for the Court to find a violation of Article 6 (see, for example, **Dayanan v. Turkey**, no.

7377/03 §§ 31-33, 13 October 2009; **Yesilkaya v. Turkey**, no. 59780/00, 8 December 2009; and **Fazli Kaya v. Turkey**, no. 24820/05, 17 September 2013). The same situation appears to obtain in the present case. 45. Nevertheless, unlike in the above mentioned examples, the criminal proceedings in the present case have not come to an end. Thus, despite the peculiar interpretation of the Court's case-law by the Constitutional Court, and although it may be unlikely, it cannot be entirely excluded that the courts of criminal jurisdiction, before which the case is heard, hear the case in the same circumstances that would have existed had the right to legal assistance during pre-trial stage not been disregarded, namely by expunging from the records the relevant statements. The Court notes that, if, because of the limitations of the applicable criminal procedural law, it is not possible given the stage reached in the pending proceedings, to expunge from the records the relevant statements (whether at the request of the applicant or by the courts of criminal jurisdiction of their own motion), it cannot be excluded that the legislature take action to ensure that a procedure is made available at the earliest opportunity for this purpose.

Furthermore, even assuming that the above scenario would not come to be, the Court considers that it cannot be excluded that the applicant be eventually acquitted or that proceedings be discontinued.

The Court observes that applications concerning the same subject matter as that at issue in the present case were rejected as premature when the criminal proceedings were still pending (see, **Kesik v. Turkey**, (dec.), no. 18376/09, 24 August 2010 and **Simons v. Belgium** (dec.), no. 71407/10, 28 August 2012) and, where the applicant had ultimately been acquitted, the complaint was rejected on the ground that the applicant had no victim status (see **Bouglame v. Belgium** (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010).

The Court finds no reason to deem otherwise in the present case. Without prejudice to the applicant's possibility of bringing new proceedings before this Court in the event of a conviction by the domestic courts, as matters stand to date, given that the criminal proceedings against the applicant are currently pending before the domestic courts, the Court finds this complaint to be premature. Consequently, this part of the application must be rejected, pursuant to Article 35 §§ 1 and 4 of the Convention, for non-exhaustion of domestic remedies.

Fil-kaz ta` "**Tyrone Fenech et vs Malta**" deciza fil-5 ta` Jannar 2016, I-ECtHR qalet hekk :-

The Government submitted that the applicants' complaint was premature as their criminal proceedings were still pending. It was thus possible that the applicants would not be found guilty in which case they could not be considered victims in terms of the Convention (they referred to Bouglame v. Belgium (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010). The Government contended that examining the applicants' complaint at this stage would not enable the Court to assess the basis of the applicants' "conviction", which had not yet taken place.

The applicants' observations were submitted outside the time-limit set by the Court and no explanation was submitted as to why they had remained outstanding. The President of the relevant Section, thus decided that they should not be included in the case-file for consideration by the Court.

*The Court notes that according to its constant case-law the question whether or not court proceedings satisfy the requirements of Article 6 § 1 of the Convention can only be determined by examining the proceedings as a whole, that is, once they have been concluded. However, the Convention organs have also held that it is not impossible that a particular procedural element could be so decisive that the fairness of the proceedings could be determined at an earlier stage (see, *inter alia*, Papadopoulos v. Greece (dec.), no. 52848/99, 29 November 2001; Arrigo and Vella v. Malta (dec.), no. 6569/04, 10 May 2005 and Pace v. Malta (dec.), no. 30651/03, 8 December 2005). At the same time, the Convention organs have also consistently held that such an issue can only be determined by examining the proceedings as a whole, save where an event or particular aspect may have been so significant or important that it amounts to a decisive factor for the overall assessment of the proceedings as a whole – pointing out, however, that even in those cases it is on the basis of the proceedings as a whole that a ruling should be made as to whether there has been a fair hearing of the case (see, *inter alia*, Mitterrand v. France (dec.) no. 39344/04, 7 November 2006 and more recently, De Villepin v. France (dec.), no. 63249/09, 21 September 2010).*

*In the present case the criminal proceedings concerning the applicants have not come to an end. Thus, although the constitutional jurisdictions have already decided the matter, the Court considers that it cannot be excluded that, *inter alia*, the applicants be eventually acquitted or that proceedings be discontinued (compare, Dimech, cited above, § 46).*

The Court observes that applications concerning the same subject matter as that at issue in the present case were rejected as premature when the criminal proceedings were still pending

(see, *Dimech*, cited above, § 48, *Kesik v. Turkey*, (dec.), no. 18376/09, 24 August 2010 and *Simonsv. Belgium* (dec.), no. 71407/10, 28 August 2012) and, where the applicant had ultimately been acquitted, the complaint was rejected on the ground that the applicant had no victim status (see *Bouglame v. Belgium* (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010).

The Court finds no reason to deem otherwise in the present case. Without prejudice to the applicants' possibility of bringing new proceedings before this Court in the event of a conviction by the domestic courts, as matters stand to date, given that the criminal proceedings against the applicants are currently pending before the domestic courts, the Court finds this complaint to be premature.

Consequently, this part of the application must be rejected, pursuant to Article 35 §§ 1 and 4 of the Convention, for non-exhaustion of domestic remedies."

Dan premess, il-principju li jemergi minn din il-gurisprudenza huwa li meta l-proceduri jkunu għadhom ma ntemmewx u ma jkunx għadu magħruf kif ir-rikorrent ser jigi allegatament zvantaggjat, il-proceduri kostituzzjonali jkunu intempestivi. Ilment waqt li l-proceduri jkunu għadhom pendentij jkun jista` jitqies, meta d-dritt lamentat jkun x`aktarx ser jigi miksur izda l-ksur ravvizat irid ikun wieħed reali u imminenti.

V. Risultanzi

Din il-Qorti qieset il-gurisprudenza fuq citata, u hasbet fit-tul dwar kif għandha tkun applikata ghall-fattispeci u cirkostanzi tal-kawza tal-lum.

Tajjeb li jkun ribadit illi fl-essenza tieghu, l-iskop ta` procediment kostituzzjonali u/jew konvenzjonali huwa li wara li persuna tiprova li tkun għarrbet jew x`aktarx sejra ggħarrab ksur tal-jeddiġiet fondamentali tagħha, tingħata rimedju effettiv u mingħajr dewmien.

Kien osservat minn din il-Qorti diversament presjeduta fis-sentenza tagħha fil-kawza fl-ismijiet **Avukat Larry Formosa noe vs Avukat Generali** (op. cit.) illi :-

*Dwar l-allegazzjonijiet li jiccirkondaw l-inkesta magisterjali per se huwa minnu li dawn l-ilmenti setghu tqajmu wkoll quddiem Qorti ta' gudikatura kriminali **li kieku** r-rikorrent spicca tressaq quddiem tali Qorti. Izda la fil-kaz odjern u in vista tan-nolle prosequi deciz mill-intimat Avukat Generali stess ir-rikorrent spicca qatt ma tressaq b'akkuzi quddiem Qorti ta' Gudikatura Kriminali, ir-rikorrent ma kellux a dispozizzjoni tieghu rimedju ordinarju effettiv u effikaci li permezz tieghu seta' jivventila l-ilmenti tieghu dwar l-inkesta magisterjali in kwistjoni. Ghalhekk fil-fehma tal-Qorti ma hemm ebda lok li huwa jigi prekluz milli almenu jressaq ilment kostituzzjonali dwar din l-istess inkesta quddiem din il-Qorti fil-vesti kostituzzjonali tagħha. Dan naturalment indipendentement minn jekk għandux ragun jew le fil-mertu dwar dawn l-istess lanjanzi.*

Skont il-ligi tagħna, il-Magistrat Inkwirenti għandu s-setgha li jahtar esperti, jisma` xhieda u jagħmel kull ma jehtieg sabiex jaccerta c-cirkostanzi kollha tal-kaz. Il-Magistrat Inkwirenti għandu l-obbligu li jesprimi l-konkluzjoni tieghu u l-proces verbal li jirredigi u jiffirma jista` jittieħed bhala prova. Fl-istess waqt, il-proces verbal mħuwiex xi decizsjoni finali ; *tutt` altro* minn hekk.

Fil-kaz tal-lum, l-esitu tal-proces verbal wassal sabiex ittieħdu proceduri kriminali kontra l-mandant tar-rikorrent u haddiehor. Daqstant huwa a tenur ta` dak li tghid il-ligi. Il-mandant tar-rikorrent huwa akkuzat ghax wiegeb li mħuwiex hati tal-akkuzi dedotti kontra tieghu. Dan ifisser illi għandu favur tieghu l-prezunzjoni tal-innocenza. U jibqa` jgorr favur tieghu din il-presunzjoni sakemm ma tingħatax sentenza li tghid li huwa hati.

Fil-kors tal-procediment li għaddej minnu l-lum il-mandant tar-rikorrent, kull naħa għandha l-jeddijiet tagħha tutelati u garantiti, mill-bidu sal-ahhar. Kull persuna li tkun tat ix-xieħda tagħha waqt l-inkjest (kif ukoll l-esperti) tista` tingieb waqt il-kawza sabiex twiegeb *viva voce* għal domandi li jsiru kemm mill-Prosekuzzjoni kif kif ukoll mid-Difiza. Illum il-process penali li għaddej minnu l-mandat tar-rikorrent għadu miftuh, anzi jinsab fi stadju bikri. Għandu għad-dispozizzjoni tieghu r-rimedji u s-salvagwardji kollha illi jippermettu u jiggarrantixxu s-smigh ikun xieraq.

Fl-istadju li tinsab fih il-kawza kriminali stitwita kontra l-mandant tar-rikorrent, għadu bil-wisq prematur li jingħad kienx hemm diga` jew x`aktarx ikunx hemm leżjoni tal-jeddijiet fondamentali tal-akkużat. Sal-lum, fil-kors tas-smigh tal-kawza, din il-Qorti ma rriskontratx fatti li jesigu l-intervent tagħha anke illum. Stharrig ghall-finijiet ta` t-tutela ta` jeddijiet konvenzjonali u/jew kostituzzjonali ikun jista` jsir meta jkun evalwat il-procediment fl-intier tieghu. Mhuwiex dan kaz fejn jekk din il-Qorti ma tintervjenix, allura l-persuna tispicca sprovvista minn rimedju effettiv.

Din il-Qorti hija tal-fehma illi l-lanjanzi ndikati mir-rikorrent jistgħu u għandhom jigu trattati u ndirizzati fil-kors tal-procediment li huwa pendenti jew bil-kontroeżami tax-xhieda li tressaq il-Prosekuzzjoni, inkluzi l-esperti li kienu mahtura fl-inkiesta, jekk ikun il-kaz bix-xieħda tal-akkużati, u/jew bi provi ohra li tagħzel li ggib id-Difiza. Terga` u tħid il-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) għadha sal-lum ma kellhiex l-opportunita` li tagħmel evalwazzjoni tal-provi sabiex fuqhom imbagħad tagħmel il-konsiderazzjonijiet tagħha.

Ma jkunx għalhekk la xieraq u lanqas opportun li din il-Qorti, bhala qorti ta` gurisdizzjoni kostituzzjonali u konvenzjonali, tippronunzja ruħha billi tixref fil-mertu tal-kawza l-ohra, kif kjarament qed jigi propost mir-rikorrent li għandha tagħmel, qabel ma l-Qorti tal-Magistrati (Għawdex) ikollha l-opportunita` li, wara li tagħmel l-apprezzament tal-provi, biz-zewg nahat ighidu tagħhom bi trattament indaq, tagħmel il-pronunċċament tagħha. *Una volta* illi dik il-Qorti tkun ippronunżjat ruħha, jibqa` d-dritt tal-appell skont il-ligi. Inoltre

xejn ma jzomm lil dik il-Qorti illi jekk fil-kors tal-procediment tinsorgi kwistjoni ta` xejra kostituzzjonal u/jew konvenzjonal, u tkun tal-fehma li l-kwistjoni ma tkunx frivola jew vessatorja, allura tista` tagħmel referenza.

Din il-Qorti ssib illi fil-kwadru ta` l-ewwel eccezzjoni preliminari, l-azzjoni tar-rikorrent noe hija ntempestiva.

Għalhekk fic-cirkostanzi ma tarax il-htiega li, fl-ambitu tal-istess eccezzjoni, tidhol fil-kwistjoni ta` jekk ir-rikorrent noe ezawriex ir-rimedji ordinarji tieghu.

Decide

Għar-ragunijiet kollha premessi, il-Qorti taqta` u tiddeciedi billi :-

Riferibbilment ghall-ewwel eccezzjoni preliminari tal-intimat, tiddikjara ntempestiva l-azzjoni tar-rikorrent noe.

Tastjeni milli tiehu konjizzjoni ulterjuri tal-bqija tal-istess eccezzjoni fejn kien eccepit li r-rikorrent noe ma ezawriex ir-rimedji ordinarji tieghu.

Tastjeni milli tiehu konjizzjoni tal-eccezzjonijiet l-ohra.

Tillibera lill-intimat mill-osservanza tal-gudizzju.

Tichad it-talbiet kollha tar-rikorrent noe.

**Tordna lir-rikorrent noe sabiex ihallas l-ispejjez kollha ta`
din il-kawza.**

**Onor. Joseph Zammit McKeon
Imhallef**

**Amanda Cassar
Deputat Registratur**